

La història de l'art: objecte i fonaments

Codi: 100540

Crèdits: 6

Titulació	Típus	Curs	Semestre
2500239 Història de l'Art	FB	2	2

La metodologia docent i l'avaluació proposades a la guia poden experimentar alguna modificació en funció de les restriccions a la presencialitat que imposin les autoritats sanitàries.

Professor/a de contacte

Nom: Nuria Llorens Moreno

Correu electrònic: Nuria.Llorens@uab.cat

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Grup íntegre en anglès: No

Grup íntegre en català: No

Grup íntegre en espanyol: Sí

Prerequisits

Interès per comprendre les estratègies d'estudi de la història de l'art, és a dir, els aspectes metodològics i historiogràfics de la disciplina.

Objectius

Aquesta assignatura té com a objectiu familiaritzar-vos amb un ampli conjunt d'aspectes relatius a l'estudi de la "ciència i/o l'art" de la història de l'art, és a dir, amb les estratègies d'estudi, les categories o conceptes fonamentals, l'evolució i també amb els debats, problemàtiques i horitzons actuals de la disciplina. El programa es divideix en dos blocs temàtics. En el primer s'introdueixen una sèrie de qüestions generals referides a l'ofici de l'historiador i a la naturalesa i abast de la història de l'art com a disciplina. El segon bloc es divideix al seu torn en dues parts. A la primera, farem un recorregut a través de la història cultural de la disciplina. I a la segona part ens detindrem a analitzar el gir que ha suposat en els nostres estudis l'aparició, a partir dels anys 80, d'una sèrie de corrents i de camps d'estudi nous. L'objectiu de l'assignatura consisteix a dotar-vos de l'aparell crític i conceptual bàsic per comprendre les qüestions de mètode inherents al treball de l'historiador de l'art. Aquesta base us ha de servir per entendre com es narren, com es fan, les històries de les arts -els seus perquè, la diversitat d'opcions i de punts de vista possibles a l'hora d'estudiar un tema- i també per reflexionar sobre les problemàtiques actuals o les perspectives de futur dels nostres estudis.

Competències

- Aplicar el domini de l'instrumental crític i metodològic fonamental per comprendre i narrar la història de l'art i per reflexionar sobre la professió de l'historiador de l'art.
- Aplicar metodologies científiques pròpies de la disciplina de la història de l'art
- Demostrar que es coneix la història de les idees artístiques i els principals corrents teòrics que han impulsat la reflexió sobre l'art, el cinema, els seus creadors i el seu públic al llarg de la història.
- Desenvolupar un pensament i un raonament crítics i saber comunicar-los de manera efectiva, tant en les llengües pròpies com en una tercera llengua.
- Expressar coneixements específics sobre l'origen, l'evolució i els diversos camps d'estudi de la història de l'art, així com sobre els temes, el vocabulari i els debats clàssics i actuals de la disciplina.

- Que els estudiants hagin desenvolupat aquelles habilitats d'aprenentatge necessàries per emprendre estudis posteriors amb un alt grau d'autonomia
- Que els estudiants sàpiguen aplicar els coneixements propis a la seva feina o vocació d'una manera professional i tinguin les competències que se solen demostrar per mitjà de l'elaboració i la defensa d'arguments i la resolució de problemes dins de la seva àrea d'estudi.
- Reconèixer la problemàtica, el vocabulari i els conceptes fonamentals de la teoria de l'art i del cinema.

Resultats d'aprenentatge

1. Analitzar críticament conceptes bàsics de teoria artística i cinematogràfica i la seva evolució al llarg de la història.
2. Analitzar els creadors d'un fenomen artístic en un determinat context cultural.
3. Analitzar els debats clàssics i actuals de la disciplina.
4. Analitzar els receptors d'un fenomen artístic en un determinat context cultural.
5. Analitzar les idees artístiques sobre un fenomen artístic en un determinat context cultural.
6. Analitzar les idees artístiques sobre un fenomen artístic, els seus creadors i els seus receptors en un context cultural determinat.
7. Aplicar els coneixements sobre idees estètiques i teoria de l'art en l'anàlisi de la imatge artística
8. Demostrar el coneixement de metodologies científiques, fonts i teoria de l'art en la lectura, la crítica i la interpretació formal, iconogràfica i simbòlica de qualsevol imatge artística o cinematogràfica
9. Diferenciar les teories artístiques sobre un fenomen artístic, els seus creadors i els seus receptors en un context cultural determinat.
10. Identificar les idees principals i les secundàries i expressar-les amb correcció lingüística
11. Interpretar conceptes fonamentals de teoria artística amb esperit crític.
12. Interpretar i comunicar els continguts d'un text de teoria artística i cinematogràfica.
13. Reconèixer els coneixements metodològics, iconogràfics i de teoria de l'art per fer la lectura d'una imatge artística.
14. Sintetitzar els coneixements sobre l'origen i les transformacions experimentades per la teoria general de l'art i pels diversos camps d'estudi de la disciplina.
15. Treballar en equip, respectant les opinions alienes i dissenyant estratègies de col·laboració.
16. Utilitzar els coneixements de teoria general de l'art en la crítica de la imatge artística.

Continguts

A. Què és la Història de l'art? Què fan els historiadors?

1. L'objecte d'estudi: obres, imatges i textos. La comprensió i l'estudi de l'obra d'art en el seu context. Disciplines afins, sabers comuns: la teoria i la crítica de l'art, l'estètica, la història i l'arqueologia, la literatura, l'antropologia, la història de la ciència, etc.
2. La inacabable construcció del passat: l'ofici de l'historiador. La recerca: museus i universitats.
3. El lèxic d'art i els conceptes crítics de la història de l'art.

B. Històries de l'art: els mètodes, el llenguatge i les narratives dels historiadors

Com hem arribat fins aquí? Breu història de la història de l'art

4. Les arts del Renaixement en perspectiva: el model biogràfic de Giorgio Vasari i la seva herència.
5. La cultura il·lustrada i la fundació de la moderna història de l'art.
  - a) J. J. Winckelmann i la *Història de l'art de l'Antiguitat*.
  - b) El model clàssic, les col·leccions d'art antic i els primers museus moderns: museus d'obres mestres o museus d'història de l'art?
6. Els corrents historiogràfics de l'època de les revolucions.
  - a) El Gòtic: coneixement històric i *revival*

b) L'estudi de l'art i els inicis de la fotografia

c) Burckhardt i la cultura del Renaixement a Itàlia

d) El mètode de Morelli: atribucionisme i expertissatge

e) L'escola de Viena i la seva herència. L'obra d'Alois Riegl.

7. La història de l'art com a història de la cultura: la pervivència dels projectes d'Aby Warburg.

8. Els pioners de la història social de l'art. L'obertura a nous horitzons: l'estudi de l'art de les cultures no europees i de les arts primeres.

9. L'estil i altres conceptes fonamentals de la història de l'art moderna: una aproximació crítica.

a) Heinrich Wölfflin i el formalisme

b) Erwin Panofsky i la pregunta pel significat

c) Ernst H. Gombrich i l'anàlisi de la representació de la natura

Les històries de l'art actuals

10. Una introducció a l'anomenada 'nova història de l'art'. Els corrents renovadors i l'ampliació dels camps d'estudi.

11. Els estudis visuals: una disciplina nova?

12. Mostar i explicar l'art a través del cinema i la televisió: una introducció al documental d'art.

Metodologia

Classes expositives.

Comentari dels texts seleccionats per la professora.

Cerca de documentació i realització d'exercicis escrits

Treball individual: redacció d'un assaig crític

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Classes expositives	50	2	3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 16
Tipus: Supervisades			
Comentari dels texts seleccionats per la professora	25	1	1, 2, 4, 5, 10, 11, 12, 16
Treball individual: redacció d'un assaig crític	25	1	12, 15
Tipus: Autònomes			
Cerca de documentació i realització d'exercicis escrits	50	2	12, 15

Avaluació

L'avaluació consistirà en la realització de dos exercicis escrits i el comentari de les lectures seleccionades per la profesora.

En cas que les proves no es puguin fer presencialment s'adaptarà el seu format (mantenint-ne la ponderació) a les possibilitats que ofereixen les eines virtuals de la UAB. Els deures, activitats i participació a classe es realitzaran a través de fòrums, wikis i/o discussions d'exercicis a través de Teams, etc. El professor o professora vetllarà perquè l'estudiant hi pugui accedir o li oferirà mitjans alternatius, que estiguin al seu abast.

En cas de plagi:

En cas que l'estudiant realitzi qualsevol irregularitat que pugui conduir a una variació significativa de la qualificació d'un acte d'avaluació, es qualificarà amb 0 aquest acte d'avaluació, amb independència del procés disciplinari que s'hi pugui instruir. En cas que es produeixin diverses irregularitats en els actes d'avaluació d'una mateixa assignatura, la qualificació final d'aquesta assignatura serà 0.

Recuperació:

L'estudiant podrà presentar-se a la recuperació dels exercicis puntuats amb una nota inferior a 5.

Procediment de revisió d'exàmens:

En el moment de realització de cada activitat avaluativa, la profesora informarà l'alumnat (Moodle) del procediment i data de revisió de les qualificacions.

Condicions per a la qualificació de 'No avaluable':

L'estudiant rebrà la qualificació de No avaluable sempre que no hagi lliurat més del 30% de les activitats d'avaluació.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Comentari de les lectures seleccionades per la profesora	20 %	0	0	1, 2, 3, 4, 5, 11, 12, 13, 15
Exercici escrit 1	40 %	0	0	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 16
Exercici escrit 2	40 %	0	0	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 16

Bibliografia

General A

ARNOLD, D. (2004). *Art history: A very short introduction*. New York: Oxford University Press

BARNET, S. (1993). *A short guide to writing about art* (4th ed.). New York: Harper Collins College.

CHEETHAM, M. A., HOLLY, M. A., & MOXEY, K. (1998). *The subjects of art history: Historical objects in contemporary perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.

ELKINS, J. (2002). *Stories of art*. New York; London: Routledge.

- D'ALLEVA, A. (2006), *How to write Art History*. London: Laurence King
- FURIÓ, V. (2000). *Sociología del arte*, Madrid: Cátedra
- GOMBRICH E. H. (1999). *Ideales e ídolos: Ensayos sobre los valores en la historia y el arte*. Madrid: Debate.
- HARRIS, J. (2006). *Art history: The key concepts*. London: Routledge.
- MOXEY, K. (2004). *Teoría, práctica y persuasión. Estudios sobre historia del arte*. Barcelona: Ediciones del Serbal.
- PIZZA, Antonio. (2000). *La Construcción del Pasado*, Celeste, Madrid.
- POOKE, G & NEWALL, D. (2010) *Art History, the basics*, London: Routledge.
- RAMÍREZ, J. A. (1999). *Cómo escribir sobre arte y arquitectura: Libro de estilo e introducción a los géneros de la crítica y de la historia del arte* (2ª ed.). Barcelona: Ediciones del Serbal.
- RECHT, R., & BARBILLON, C. (2007). *À Quoi sert L'histoire de L'art*. Paris.

Bibliografía específica A

Tema 1

- DE SETA, C. (2006). *La lettere e le arti: Un dialogo inquieto*. Torino: Nino Aragno.
- ELKINS, J. (2006). *Art history versus aesthetics*. New York etc.: Routledge.
- GOMBRICH, E. H., & ERIBON, D. (1992). *Lo que nos cuentan las imágenes : Charlas sobre el arte y la ciencia*. Madrid: Debate.
- LE GOFF, J., Chartier, R., & Revel, J. (1988). *La nueva historia*. Bilbao: Mensajero.
- HOLLY, M. A., & MOXEY, K. (2002). *Art history, aesthetics and visual studies*. New Haven; London: Yale University Press.
- KEMP, M. (2000). *Visualizations: The nature book of art and science*. Oxford: Oxford University Press.
- WESTERMAN, M. (2005). *Anthropologies of art*. Williamstown. Mass.: Sterling and Francine Clark Art Institute

Tema 2 i 3

Diccionari de les arts: arquitectura, escultura i pintura, Termcat
http://www.termcat.cat/es/Diccionaris_En_Linia/147/

The Oxford Companion to Western Art:
http://www.oxfordreference.com/views/BOOK_SEARCH.html?book=t118

The Oxford Dictionary of Art: http://www.oxfordreference.com/views/BOOK_SEARCH.html?book=t2

BAKEWELL, E., Beeman, W. O., Reese, C. M., & Schmitt, M. L. (1988). *Object, image, inquiry: The art historian at work*. Santa Monica: Ahip.

BAXANDALL, M. (1989). *Modelos de intención: Sobre la explicación histórica de los cuadros*. Madrid: Blume.

HOLLY M.A, SMITH, M. (eds) (2008). *What is research in the visual arts? : obsession, archive, encounter*. Williamstown: Sterling and Francine Clark Art Institute.

HAXTHAUSEN, C. W. (2002). *The two art histories: The museum and the university*. Williamstown, Mass.: Sterling and Francine Clark Art Institute.

MANDSFIELD, E. (2007). *Making art history: A changing discipline and its institutions*. New York: Routledge.

ONIANS, J. (ed.) (2006). *Compression versus expression: containing and explaining the world's art*. Williamstown, Mass.: Sterling and Francine Clark Art Institute

PANOFSKY, E. (1979). *El significado en las artes visuales*. Madrid: Alianza.

PERRY, G., & CUNINGHAM, C. (1999). *Academies, museums and canons of art*. New Haven.: Yale University Press.

ZIMMERMANN, M. F. (2003). *The art historian: National traditions and institutional practices*. Williamstown Mass.: Sterling and Francine Clark Art Institute.

General B

Dictionary of Art Historians: <http://www.dictionaryofarthistorians.org/index.htm>

Dictionary critique des historiens de l'art actifs en France de la Révolution à la Première Guerre mondiale: <http://www.inha.fr/spip.php?rubrique347>

Diccionari d'historiadors de l'art català <http://dhac.iec.cat/>

Portal temàtic de la Universitat de Heidelberg dedicat a la Historiografia de l'art: <http://www.arthistoricum.net/en/themenportale/kunstgeschichte/>

BAUER, H.,(1980). *Historiografía del arte: Introducción crítica al estudio de la historia del arte*. Madrid: Taurus.

BAZIN, G. (1986). *Histoire de l'histoire de l'art: De Vasari à nos jours*. Paris: Albin Michel.

EDWARDS, S. (1999), *Art and its histories: a reader*. New Haven : Yale University Press

FERNIE, E. (1995; 1993). *Art history and its methods: A critical anthology*. Londres: Phaidon.

KULTERMAN, U. (1996), *Historia de la historia del arte, El camino de una ciencia*. Madrid: Akal

MARÍAS, F. (1996). *Teoría del arte II*, Madrid: Historia 16.

NELSON, R. S., & SHIFF, R. (2003). *Critical terms for art history* (2nd ed.). Chicago: University of Chicago.

OCAMPO, E. i PERÁN, M. (1991). *Teorías del arte*. Barcelona: Icaria.

PÄCHT, O. (1986). *Historia del arte y metodología*. Madrid: Alianza.

PODRO, M. (2001). *Los historiadores del arte críticos*. Madrid: A. Machado Libros.

POMMIER, E. (1995). *Histoire de l'histoire de l'art, Cycles de conférences organisés au Musée du Louvre*, Paris: Klincksieck.

PREZIOSI, D. (1998). *The art of art history: A critical anthology*. Oxford etc.: Oxford University Press.

ROSSI PINELLI, Orietta (A cura). (2014) *La storia delle storie dell'arte*, Einaudi, Torino.

Específica B

Tema 4

BARASCH, Moshe, *Teorías del Arte: De Platón a Winckelmann*, Alianza, Madrid, 2005 .

BALDINUCCI, F.(1974). *Notizie dei professori del disegno da cimabue in qua*. Firenze: Eurografica.

DE PILES, R. (1969). *Abregé de la vie des peintres: Avec des reflexions sur leurs ouvrages, et un traité du peintre parfait, de la connoissance des dessins, de l'utilité des estampes*. Hildesheim: G. Olms Verlag.

FÉLIBIEN, (1967). *Entretiens sur les vies et sur les ouvrages des plus excellens peintres anciens et modernes avec la vie des architectes*. Farnborough, England: Gregg Press.

VAN MANDER, C., (2002). *Le livre des peintres: Vies des plus illustres peintres des pays-bas et d'Allemagne*. Paris: Les Belles Letres.

VASARI, G., (2005). *Las vidas de los más excelentes arquitectos, pintores y escultores italianos desde Cimabue a nuestros tiempos*. Madrid: Cátedra.

VON SANDRART, J., (1994). *Teutsche academie der edlen bau-, bild- und malerei-künste*. Nördlingen: AlfonsUhl.

Tema 5

BELTING, H. (2001), *The invisible masterpiece*, London: Reaktion books,

GOMBRICH, E. H. (1984). *Tributes: Interpreters of our cultural tradition*. Oxford: Phaidon.

HEGEL, G. W. F. (1989). *Lecciones de estética*. Barcelona: Península.

POMMIER, É. (2003). *Winckelmann, inventeur de l'histoire de l'art*. Paris: Gallimard.

POTTSS, A. (1994). *Flesh and the ideal: Winckelmann and the origins of art history*. New Haven: Yale University Press.

WINCKELMANN, J. J., (2000). *Historia del arte en la antigüedad*. Barcelona: Iberia.

Tema 6

BURCKHARDT, J. (2004), *La Cultura del Renacimiento en Italia*. Madrid: Akal.

CONSTANTINI, P., & ZANNIER, I. (1986). *I dagherrotipi della collezione Ruskin*. Venezia: Arsenale.

SEMPER, G. (1992), *Lo stile nelle arti tecniche e tettoniche*. Roma: Laterza.

RIEGL, A., (1980). *Problemas de estilo: Fundamentos para una historia de la ornamentación*. Barcelona: Gustavo Gili.

VON SCHLOSSER, J., (1981). *La literatura artística: Manual de fuentes de la historia moderna del arte*. Madrid: Cátedra.

V.V.A.A. "Symposium Papers LIV: Art and the Early Photographic Album", *Studies in the History of Art*, Vol. 77, 2011. JSTOR

WASCHEK, M., GHELARDI, M. (eds), (1997). *Relire Burckhard*. Paris: Musée de Louvre.

WOOD, C. S. (2000). *The Vienna school reader: Politics and art historical method in the 1930s*. New York: Zone Books.

Tema 7

BRUSH, K., & WOODFIELD, R. (2001). *Art history as cultural history: Warburg's projectes*. Amsterdam: G+B Arts International.

BURKE, P.(2006). *¿Qué es la historia cultural?* Barcelona etc.: Paidós.

DIDI-HUBERMAN, G. (2009). *La imagen superviviente: Historia del arte y tiempo de los fantasmas según Aby Warburg*. Madrid: Abada.

GOMBRICH, E. H., & SAXL, F. (1992). *Aby Warburg: Una biografía intelectual*. Madrid: Alianza.

SETTIS, S. (2010). *Warburg continuatus*: Barcelona: Ediciones de La Central. WARBURG, A., (2005). *El renacimiento del paganismo: Aportaciones a la historia cultural del Renacimiento europeo*. Madrid: Alianza.

WARBURG, A., (2004). *El ritual de la serpiente*. Mexico: Sextopiso.

WARBURG, A., (2010). *Atlas Mnemosyne*. Madrid: Akal-

Tema 8

EINSTEIN, C. (2002), *La escultura negra y otros escritos*. Barcelona: GG.

GEERTZ, C. (1972). *Myth, symbol, and culture*. New York: W.W. Norton & Co.

GOLDWATER, R. (1986). *Primitivism in modern art*. Cambridge Mass: Harvard University Press.

HAUSER, A. (1975). *Sociología del arte*. Madrid: Guadarrama.

KUBLER, G. (1988). *La configuración del tiempo: Observaciones sobre la historia de las cosas*. Madrid: Nerea.

MASON, P. (2001). *The lives of images*. London: Reaktion.

SUMMERS, D. (2003). *Real spaces: World art history and the rise of western modernism*. London: Phaidon.

Tema 9

CHASTEL, A.(1983). *Pour un temps: Erwin Panofsky*. Paris: Centre Georges Pompidou, Pandora.

GOMBRICH, E. H., (1982). *Arte e Ilusión*. Barcelona: GG.

WOODFIELD, R., (ed.), (1997). *Gombrich esencial: Textos escogidos sobre arte y cultura*. Madrid: Debate.

HOLLY, M. A. (1984). *Panofsky and the foundations of art history*. Ithaca and London: Cornell University press.

PANOFSKY, E., (2000). *Sobre el estilo: Tres ensayos inéditos*. Barcelona etc.: Paidós.

PANOFSKY, E. (1982), *Estudios sobre iconología*. Madrid: Alianza Editoria

PRAZ, M. (1989). *Mario Praz*. Paris: Centre Georges Pompidou.

SHAPIRO, M. (1999). *Estilo, artista y sociedad. Teoría y filosofía del arte*. Madrid: Tecnos.

WOODFIELD R. (ed), *The Gombrich Archive*, <http://www.gombrich.co.uk/index.php>, Entorn web dedicat a l'obra de Ernst H. Gombrich.

WÖLFFLIN, H. (1988). *Reflexiones sobre la historia del arte*. Barcelona: Península.

WÖLFFLIN, H. (1997). *Conceptos fundamentales de la historia del arte*. Madrid: Espasa-Calpe.

Tema 10

ALPERS, S. (1987), *El arte de describir: El arte holandés del siglo XVII*. Barcelona: Hermann Blume.

ARNOLD, D (2010). *Art History : Contemporary perspectives on Method*. Malden: Wiley-Blackwell.

- BAXANDALL, M. (1989). *Modelos de intención: Sobre la explicación histórica de los cuadros*. Madrid: Hermann Blume.
- BELTING, H. (2009). *Antropología de la imagen*. Buenos Aires: Katz.
- BELTING, H. (1989). *L'histoire de l'art est-elle finie?* Nîmes: Jacqueline Chambon.
- BELTING, H. (2003). *Art history after modernism*. Chicago etc.: University of Chicago Press.
- BREDEKAMP, H. (2006). *Nostalgia dell'antico e fascino della macchina :La storia della kunstammer e il futuro della storia dell'arte*. Milano: Il Saggiatore.
- BRYSON, N. (1988). *Calligram: Essays in new art history from France*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CAMILLE, M. (1996). *Master of death: The lifeless art of Pierre Remiet, Illuminator*. New Haven: Yale University Press.
- CLARK, T.J. (2006). *The Sight of Death. An Experiment in Art Writing*. New Haven & London: Yale University Press.
- DIDI-HUBERMAN, G. (2010). *Ante la imagen: Pregunta formulada a los fines de una historia del art*. Murcia: Cendeac.
- ELKINS, J. (2007). *Is art history global?* New York: Routledge.
- FOSTER, H. (2006). *Arte desde 1900: Modernidad, antimodernidad, posmodernidad*. Tres Cantos: Akal.
- HARRIS, J. (2001). *The new art history*. London, New York: Routledge.
- KAUFMANN, T. D. (2004). *Toward a geography of art*. Chicago: University of Chicago Press.
- KOERNER, J. L. (2004). *The reformation of the image*. London: Reaktion Books.
- ONIAN, J. (2007). *Neuroarthistory: From Aristotle and Piny to Baandall and Zeki*. New Haven: Yale University Press.
- PINTO, S., & LAFRANCONI, M. (2006). *Gli storici dell'arte e la peste*. Milano: Mondadori Electa.
- POLLOCK G. (1999). *Differencing the canon: Feminist's desire and the writing of art histories*. London: Routledge.
- REES A.L. i BORZELLO, F. (1986). *The New Art History*. London: Candedem Press.
- RYKWERT, J. (1999). *La casa de Adán en el paraíso*. Barcelona. México: Gustavo Gili.
- SETTIS, S. (1990). *La "tempestad" interpretada: Giorgione, los comitentes, el tema*. Madrid: Akal.
- SHIFF, R. (2008). *Doubt*. New York: Routledge.
- STAFFORD, B. M. (1994). *Artful science: Enlightenment entertainment and the eclipse of visual education*. Cambridge Mass.: MIT Press.
- Tema 11
- BELTING, H. (1994). *Likeness and presence: A history of the image before the era of art*. Chicago: University of Chicago Press.
- BRYSON, N., HOLLY, M. A., & MOXEY, K. (1991). *Visual theory: Painting and interpretation*. Cambridge: Polity Press.

ELKINS, J. (2003). *Visual studies: A skeptical introduction*. New York etc.: Routledge.

GASKELL; I., "Historia de las imágenes", a, Burke, P. (ed.) (1993), *Formas de hacer historia*. Madrid: Alianza.

KING C. (1999). *Views of difference: Different views of art*. New Haven: Yale University Press & Open University.

MITCHELL, W. J. T. (ed.)(2009). *Teoría de la imagen: ensayos sobre representación verbal y visual*. Akal: Madrid.

Tema 12

Selecció de pel·lícules documentals sobre art del fons de les Biblioteques de la UAB:

[http://cbueg-mt.iii.com/iii/encore/search/C__Sd%3A%28documentals%20d%27art%29__Ff%3Afacetmediatype%](http://cbueg-mt.iii.com/iii/encore/search/C__Sd%3A%28documentals%20d%27art%29__Ff%3Afacetmediatype%3Aart%27%29)